

ارتقاء کیفیت زندگی در محله شیخ بهائی بر اساس مؤلفه‌های طراحی شهری

زهرا سادات فیاض^۱

(کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه هنر اصفهان، ایران)

شهرزاد پژومند نجف‌آبادی

(کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه هنر اصفهان، ایران)

چکیده

بحران کیفیت، در شرایط کنونی یکی از چالش‌های عمده شهرهای ما و یکی از دغدغه‌های اساسی تصمیم‌گیران، مجریان و استفاده‌کنندگان محیط‌های شهری است. با توجه به اهمیت مسأله "کیفیت" و افزایش سریع شهرنشینی، چنانچه برنامه‌ها و مداخلات کالبدی در شهرها همچون گذشته بدون توجه لازم به دانش طراحی شهری و بدون ملحوظ نمودن نظام‌مند آن در مراحل مختلف تصمیم‌گیری صورت پذیرد، هیچ‌گونه تضمینی برای دستیابی به محیط‌های دارای کیفیت طراحی شهری مطلوب وجود نخواهد داشت. در واقع طراحی شهری می‌تواند به ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان شهر کمک شایانی کند. هدف اصلی پژوهش ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان محله شیخ‌بهائی با در نظر گرفتن معیارها و مؤلفه‌های طراحی شهری می‌باشد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی می‌باشد که با بهره‌گیری از اسناد کتابخانه‌ای، مشاهدات مستقیم از فضا و همچنین برداشت‌های میدانی انجام شده است. روند پژوهش شامل بررسی مبانی نظری، استخراج معیارهای مورد نیاز و تحلیل محدوده مورد مطالعه براساس بررسی‌ها و مشاهدات انجام شده با استفاده از روش SWOT می‌باشد که در نهایت اهداف و سیاست‌های اجرایی پیشنهاد گردیده است. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که مؤلفه‌های طراحی شهری در محدوده مورد نظر دارای نقاط ضعف و کاستی‌هایی می‌باشد که راهکارهایی با اهداف ارتقاء کیفیت عملکردی، زیباشناختی و زیست‌محیطی به‌منظور رسیدن به هدف نهایی که بهبود کیفیت زندگی ساکنان می‌باشد، ارائه گردیده است.

واژه‌های کلیدی: طراحی شهری، کیفیت محیط شهر، شیخ بهائی، روش SWOT

^۱ ایمیل نویسنده مسئول: z.fayaz95@gmail.com

مقدمه

رشد سریع شهرنشینی در دهه‌های اخیر و بی‌توجهی به ابعاد کیفی زندگی انسان، پیامدهای نامطلوبی بر سطح سلامت فردی و اجتماعی جامعه و زندگی شهری گذاشته است. به‌طور کلی، کیفیت زندگی، علاوه بر مسائل اقتصادی، نگرانی‌های اجتماعی و محیط‌زیست را نیز مدنظر قرار می‌دهد. با وجود این اندیشمندان اعتقاد دارند برنامه‌ها و طرح‌ها باید همسو با بهبود کیفیت زندگی باشند تا توسعه اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و خدماتی را به همراه داشته باشد. چون بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای، یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های عمومی آن جامعه است (عارفی، ۱۳۹۳: ۵۳). در واقع بحران کیفیت در شهرها، بحث کیفیت مطلوب طراحی شهری را، در شرایط کنونی، به یکی از محورهای اصلی مجامع و حرفه‌ای و دانشگاهی تبدیل نموده است. رابطه متقابل و تأثیر "کیفیت طراحی شهری" بر "کیفیت زندگی" ساکنین شهرها توسط کوین لینچ مورد تأکید واقع شده است. وی می‌گوید: "اگر بناست طراحی شهری مفید واقع گردد باید قادر باشد تا از راه اعتلاء "کیفیت محیط کالبدی" به اعتلاء "کیفیت زندگی" انسان یاری نماید (گلکار، ۱۳۷۹: ۳۹). از دیگر تأکیدات بر محیط شهری، وجود ملاحظات طراحی در زمینه ارتقاء کیفیت اتصالات (خیابان‌ها، رواق‌ها و پیاده‌روها) و مکان‌ها (میادین، پارک‌ها و پشت‌بام‌ها) است. زیرا کیفیت مکان‌ها و اتصالات به ایجاد حس امنیت و همین‌طور حس ارزش دادن به خود و همچنین جزئی از یک جامعه ارزشمند بودن ارتباط پیدا می‌کند. هدف طراحی باید به‌گونه‌ای تعریف گردد که کیفیت دنیای ساخته شده را بهبود دهد تا به‌عنوان یک نظام پایدار بهتر عمل کرده و به نوبه‌ی خود به غنای تجارب انسانی کمک کند (عباس زادگان و وحیدیان، ۱۳۸۸: ۱۱). محله شیخ‌بهائی نیز به‌عنوان محله‌ای قدیمی نیاز به برنامه‌ریزی و طراحی دارد؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی مؤلفه‌های طراحی شهری در محدوده مورد مطالعه در راستای بهبود کیفیت زندگی ساکنان جهت پاسخگویی به سؤالات ذیل انجام شده است:

۱- مؤلفه‌های طراحی شهری کدام است؟

۲- محله شیخ بهائی از نظر مؤلفه‌های طراحی شهری در چه وضعیتی قرار دارد؟

۳- چگونه می‌توان کیفیت زندگی در محله شیخ بهائی را با توجه به مؤلفه‌های طراحی شهری ارتقاء داد؟

مبانی نظری

در این بخش به مبانی و چارچوب نظری کیفیت محیط شهری و مباحث مربوط به طراحی شهری به‌منظور رسیدن به هدف پژوهش پرداخته شده است.

کیفیت محیط شهری

موضوع کیفیت محیط شهری از جمله موضوعات مورد توجه برنامه‌ریزان شهری و کارشناسان حوزه‌های مختلف علوم انسانی، بخصوص در دهه اخیر است. کیفیت محیط را می‌توان به‌عنوان بخش اساسی از مفهوم گسترده‌تر کیفیت زندگی تعریف کرد. کیفیت محیط از برآیند کیفیت اجزای متشکله یک ناحیه معین حاصل می‌شود، اما بیشتر از اشاره به جمع اجزای سازنده محیط، بر ادراک کلی از یک مکان دلالت دارد. اجزای سازنده محیط (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط انسان‌ساخت، تسهیلات محیط کالبدی و ذخایر طبیعی، روابط اجتماعی و غیره) هر یک مشخصات و کیفیات خاص خود را دارا می‌باشند. با این حال به‌طور کلی کیفیت محیط شهری عبارت است از شرایط اجتماعی- فرهنگی و کالبدی محیط شهری که نشان دهنده میزان رضایت شهروندان از آن محیط می‌باشد. (براتی و کاکاوند، ۱۳۹۲: ۲۷).

طراحی شهری

طراحی شهری^۲ هنر ساخت مکان در یک بافت شهری است که شامل طراحی گروه‌هایی از ساختمان‌ها، فضاها، مناظر بین آن‌ها و ایجاد بیشتر چارچوب‌هایی برای توسعه موفق است. زیباسازی شهر در زمان معرفی به‌عنوان حرفه‌ای جداگانه، هدف اساسی طراحی شهری بود. با گذشت زمان، دامنه و اهداف طراحی شهری تغییر کرده و در حال حاضر طراحی شهری نقشی حیاتی در توسعه شهر دارد؛ بنابراین طراحی شهری به دنبال ارتقاء زندگی شهر و ساکنان آن از لحاظ کالبدی، اقتصادی - اجتماعی و زیست‌محیطی است (Dias et al, 2014: 498). طراحی شهری ممکن است به‌عنوان یک رویکرد چند وجهی و پاسخ به تغییر و توسعه شهری دیده شود. اصول، رهنمودها و ملاحظات به‌طور مداوم در حال تنظیم و در رابطه با نیازهای اجتماعی، عملکردی، زیبایی‌شناختی و عاطفی تکامل می‌یابند. می‌توان طراحی شهری را به‌عنوان هنر و فرآیند طراحی، ایجاد، ساخت و مدیریت فضا و مکان برای افراد تعریف کرد. طراحی شهری برای هر موقعیتی که در آن اجرا می‌شود خلاقانه و منحصر به فرد است؛ یعنی نمی‌توان آن را به‌عنوان بخشی از سیاست در سطح ملی به کار برد تا در همه مکان‌ها مورد استفاده قرار گیرد. در سطح محلی‌تر، از طریق مقامات محلی، جامعه و مشاغل محلی پرورش یابد، جایی که افراد تجربه بیشتری در مورد مسائل خاص طراحی شهری دارند که باید مورد توجه قرار گیرند (Boyko et al, 2005: 119).

طراحی شهری و ارتباط آن با مقوله «کیفیت»

اکثر طراحان شهری در دیدگاه‌های خود به «ارتقاء کیفیت محیط زندگی» به‌عنوان غایت و کمال فرآیند طراحی شهری می‌نگرند. کیفیت محیط شهری و تلاش در جهت ارتقاء آن مهم‌ترین هدف طراحی شهری می‌باشد و تنها به این دلیل از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است که زندگی تعداد بسیار زیادی از مردم را تحت تأثیر قرار داده، به آن‌ها شکل می‌بخشد و دارای خصوصیات بی‌شماری نظیر سرزندگی، زیبایی، ایمنی، تداوم، محصوریت، انعطاف‌پذیری، تشخیص، پایداری، خوانایی، کیفیت قلمرو جمعی و... در درون خود می‌باشد. ارتقاء کیفیت محیطی شاخص‌ترین وظیفه طراحی شهری است که می‌تواند کلیه سطوح شهر، از طراحی ساختار اصلی تا طراحی المان‌های محوطه‌های شهری را در برگیرد و متناسب با هر یک، ارزش‌ها، مفاهیم، ابزارها و روش‌های خاص خود را برای دستیابی به هدف به کار ببرد و با این کار موجب رونق بسیاری از مناطق یکنواخت و خسته‌کننده امروزی گردد (بهزادفر و شکیبامنش، ۱۳۸۷: ۳).

مؤلفه‌های کیفیت طراحی شهری

به‌طور کلی وظیفه طراحی شهری، ارتقاء کیفیت محیط از طریق مداخله در فرم شهر و لایه‌های گوناگون آن می‌باشد. برپایه مدل مکان پایدار، کیفیت طراحی شهری از سه مؤلفه شکل می‌گیرد و می‌باید از طریق "فرم شهر" و لایه‌های پنج‌گانه‌اش تحقق یابد؛ به عبارت دیگر لایه‌های گوناگون فرم شهر به درجات مختلف به‌مثابه مرکب و محمل مؤلفه‌های مختلف کیفیت طراحی شهری عمل می‌نمایند. مؤلفه‌های سه‌گانه سازنده کیفیت طراحی شهری و کیفیت‌های طراحی شهری مورد استفاده در طرح به شرح ذیل می‌باشد:

² Urban design

الف: کیفیت‌های مؤلفه عملکردی شامل: نفوذپذیری، اختلاط کاربری، همه‌شمول بودن، کیفیت عرصه همگانی، آسایش اقلیمی، ایمنی و امنیت، سرزندگی و انعطاف‌پذیری.

ب: کیفیت‌های مؤلفه تجربی - زیباشناختی شامل: خوانایی، شخصیت بصری، حس زمان، غنای حسی، رنگ تعلق و آموزندگی.

ج: کیفیت‌های مؤلفه زیست‌محیطی شامل: همسازی با طبیعت، انرژی کارایی و پاکیزگی محیطی.

لایه‌های پنج‌گانه فرم شهر و جزئیات هریک به شرح ذیل می‌باشد:

الف: نظام کاربری زمین شامل: نظام کانونی مراکز کار، خرید، تفریح، خدمات شهری و مسکن.

ب: نظام حرکت و دسترسی شامل: شبکه حرکت و دسترسی سواره، پیاده، دوچرخه و شبکه‌های زیرساختاری.

ج: نظام فرم کالبدی شامل: نظام بلوک‌بندی، توده‌گذاری و لفاف ساختمانی، کیفیت معمارانه، قدمت ابنیه، مصالح و غیره

د: نظام استخوان‌بندی شامل: استخوان‌بندی فضایی، محصوریت و مقاطع عرضی فضاها، محوطه آرایبی و غیره

ه: نظام منظر شهری شامل: منظر عینی شهر، دیدهای متوالی، دیدهای محلی و راهبردی، کانون‌ها و کریدورهای دید، خطوط

آسمان، جداره فضاها، شهری مبلمان و غیره (گلکار، ۱۳۸۶: ۱۰).

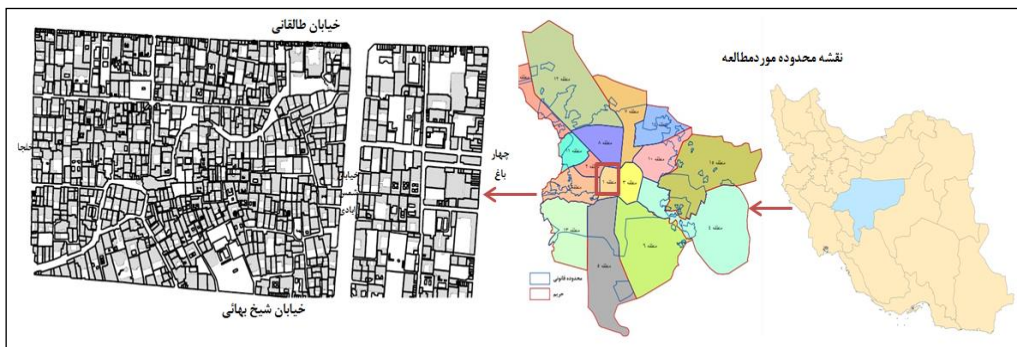
فرآیند طراحی شهری

طراحی شهری یک فرآیند مسئله‌گشایی گروهی است که در آن با استفاده از تکنیک‌های تحلیلی، تصمیم‌سازی آگاهانه و شفاف صورت می‌پذیرد. فرآیند مزبور به‌طور خلاصه شامل سه مرحله سنجش وضعیت، تدوین چشم‌انداز و تدوین راهبرد است. یکی از تکنیک‌هایی که توان کاربرد در بخش قابل توجهی از فرآیند طراحی را دارد، تکنیک یا ماتریس "سوات" است. مفهوم سنجش وضعیت در فرآیند طراحی شهری از یک‌سو به معنای سنجش توانایی فرم‌شهری و لایه‌های گوناگون آن در تأمین کیفیت‌های طراحی شهری است و از سوی دیگر به معنای سنجش قابلیت فرآیندها و سازوکارهای سیستم شهری در تأمین اهداف طراحی شهری می‌باشد. به بیان دیگر، هنگام کاربرد تکنیک سوات در سنجش طراحی شهری، هدف بررسی فرم شهری و تعیین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید آن در تأمین کیفیت مطلوب محیطی و نهایتاً تدوین سیاست‌های لازم در مورد فرم شهر در راستای یک راهبرد معین می‌باشد (گلکار، ۱۳۸۵: ۱۶-۲). این امر از طریق فرآیندی صورت می‌پذیرد که شناخت و سنجش کیفیت فضاها، شهری گام نخست آن را تشکیل می‌دهد. شیوه‌های انجام مکان‌سنجی متنوع است که یکی از آن‌ها بازدید محلی و مشاهده از ناحیه موردنظر به‌منظور کشف و بازشناسی مسائل توسط گروه مکان‌سنجی است. (گلکار، ۱۳۸۴: ۲). از طرفی محیط توسط عناصر محدودکننده و مستقر در آن قابل شناسایی است و شخصیت آن تابع چگونگی و نظم حاکم بین این عناصر است. اجزا کالبدی تشکیل دهنده فضای شهری شامل کف، بدنه، سقف و اجزا مستقر در فضا (مبلمان شهری، پوشش گیاهی) می‌باشد (پاکزاد، ۱۳۸۴: ۳). همچنین برای نمایش تصویری معیارهای برنامه‌ریزی و طراحی و نحوه کاربرد آن‌ها می‌توان از دیاگرام‌های مفهومی و تحلیلی استفاده کرد. همچنین ذکر مثال‌هایی از تصاویر ساختمان‌ها و مکان‌ها می‌تواند در انتقال ایده‌ها بدون تجویز دقیق طرح، مفید باشند (کوان، ۱۳۸۵: ۳۰).

محدوده مورد مطالعه

منطقه ۱ اصفهان، بخش مرکزی کلان‌شهر اصفهان و هسته‌های تاریخی آن را در دوره‌های مختلف تحول را دربر می‌گیرد و دارای مهم‌ترین آثار و بناهای یادمانی، محورهای ارزشمند تاریخی (میراث فرهنگی جهانی) می‌باشد. محله شیخ بهائی نیز در محدوده مرکزی شهر اصفهان واقع شده است. این محله از شمال با خیابان طالقانی، از شرق با خیابان چهارباغ پایین و خیابان شمس‌آبادی، از جنوب با خیابان شیخ بهائی و از غرب به خیابان خلجا محدود شده است که در شکل ۱ مشخص است و با محله‌های آذر، عباس‌آباد، چرخاب، هشت‌بهشت مجاورت دارد (طرح بازنگری تفصیلی اصفهان، ۱۳۸۶).

شکل شماره (۱): موقعیت محدوده مطالعاتی

یافته‌ها

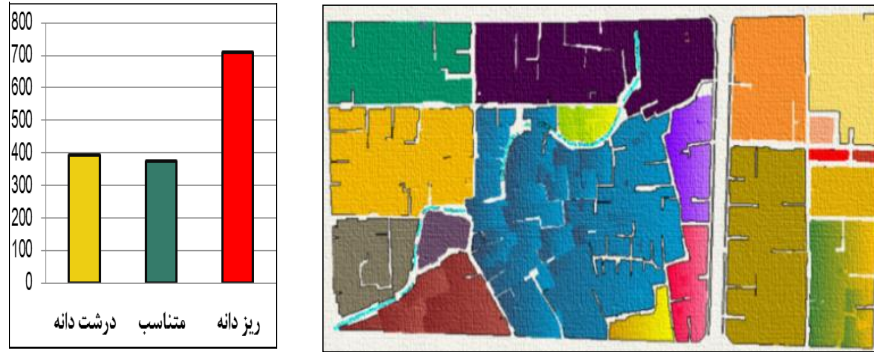
سنجش وضعیت

در این بخش لایه‌های پنج‌گانه فرم مؤلفه‌های طراحی شهری در محدوده مورد مطالعه بررسی گردیده است سپس نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدید بررسی شده است.

نظام فرم کالبدی

نقشه بلوک‌بندی در شکل ۲ و نقشه توده‌گذاری در شکل ۳ نشان‌دهنده کمبود فضاهای خالی و وجود بافت ارگانیک در محدوده مورد مطالعه می‌باشد.

شکل شماره (۲): بلوک‌بندی

شکل شماره (۳): توده‌گذاری

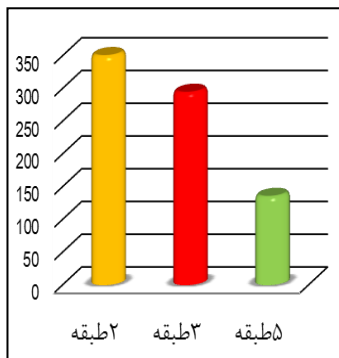
بررسی‌ها حاکی از آن است که محدوده دارای تعداد بیشتری قطعات ریزدانه می‌باشد که در شکل ۴ مشخص است لذا از نظر مساحت قطعات درشت‌دانه نیز سهم قابل توجهی دارد که به دلیل بافت تاریخی و قدیمی بدون طراحی می‌باشد.

شکل شماره (۴): مساحت پلاک‌ها

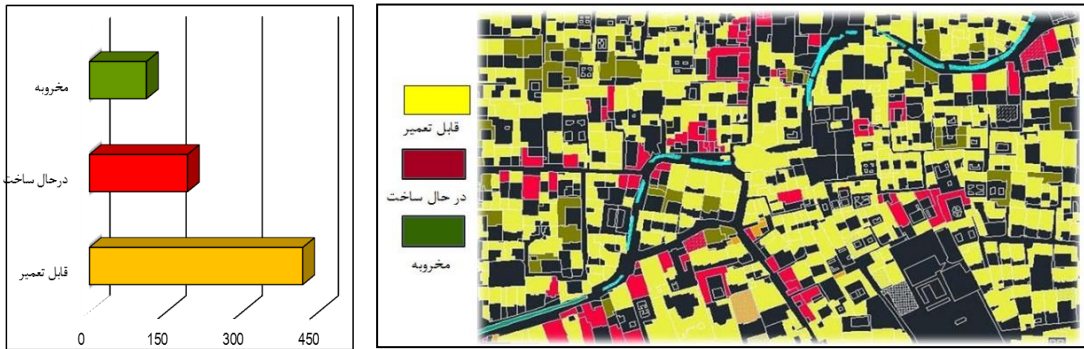
نظام ارتفاعات در شکل ۵ حاکی از تعداد بیشتر ۲ طبقه‌ها در محدوده است که تراکم پایین محدوده را نشان می‌دهد.

شکل شماره (۵): نظام ارتفاعات و تراکم

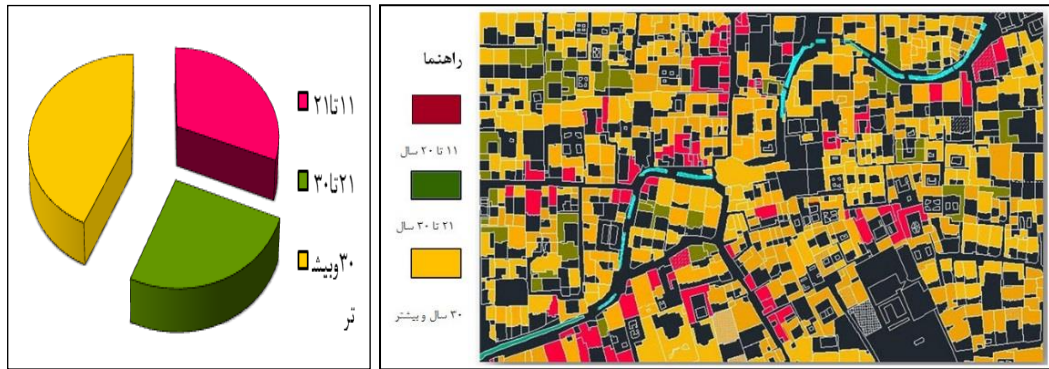
بررسی کیفیت بناها در شکل ۶ حاکی از تعداد بالای بناهای قابل نگهداری و محافظت می‌باشد.

شکل شماره (۶): کیفیت بناها

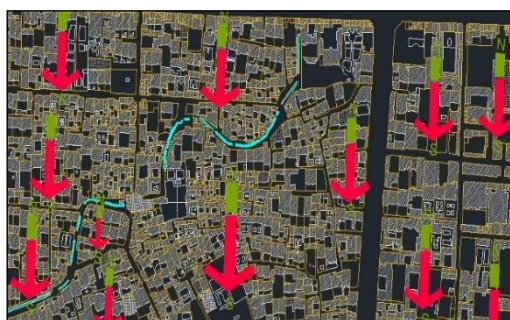
طبق شکل ۷ در محله مورد برداشت شیخ بهائی قدمت بناها ۳۰ سال و بیشتر بوده است که به خاطر این قدیمی بودن نیاز به برنامه و طرح دارد.

شکل شماره (۷): قدمت بناها

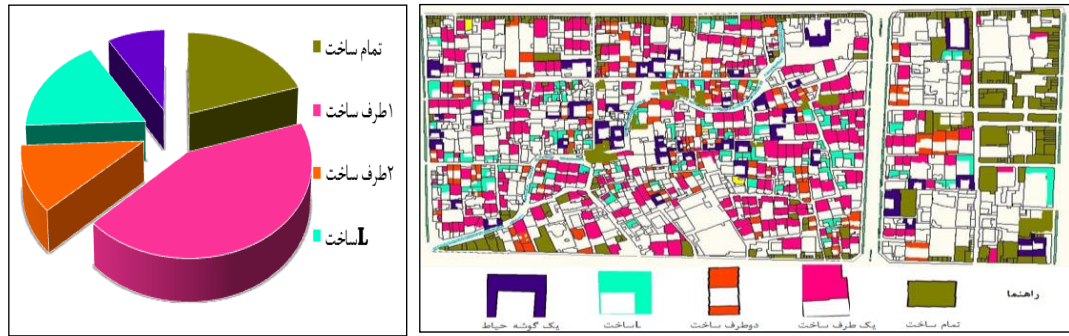
با توجه به موقعیت شهر اصفهان و نحوه ی قرارگیری هر پلاک کشیدگی حوزه‌ها شمالی - جنوبی می‌باشد که در شکل ۸ مشخص است. علت اصلی این کشیدگی موقعیت جغرافیایی شهر اصفهان می‌باشد که به اصطلاح به آن قبلی می‌گویند.

شماره (۸): جهت‌گیری و کشیدگی

طبق شکل ۹ بیشترین تعداد گونه‌بندی مسکن در محدوده به ترتیب یک‌طرف ساخت و تمام ساخت می‌باشد.

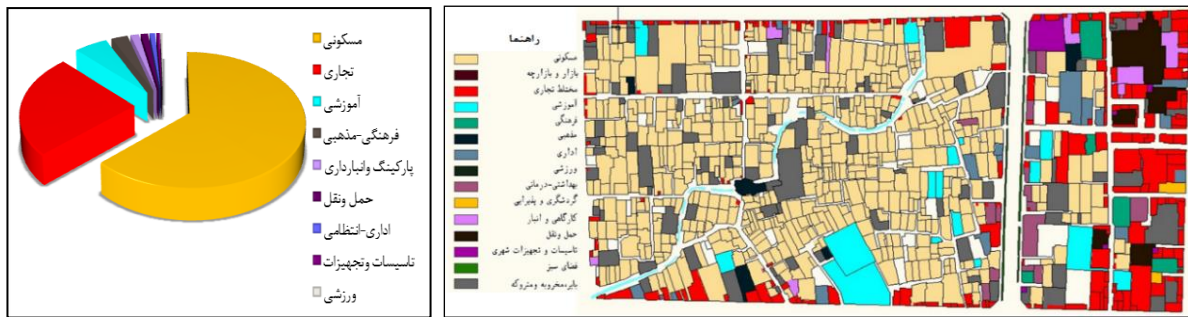
شکل شماره (۹): گونه‌بندی مسکن

نظام کاربری زمین

وضعیت کاربری در شکل ۱۰ حاکی از تعداد بیشتر مسکونی در بافت محله و لبه‌های تجاری خدماتی در لبه معابر می‌باشد.

شکل شماره (۱۰): کاربری محدوده

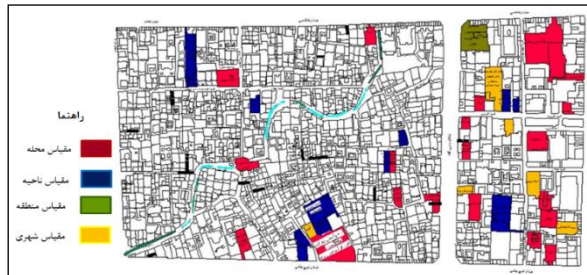

مقیاس عملکردی کاربری‌ها در شکل ۱۱ محلی و ناحیه‌ای می‌باشد. شکل ۱۲ نیز نشان‌دهنده‌ی عدم وجود پارکینگ در محدوده می‌باشد.

شکل شماره (۱۲): وضعیت پارک

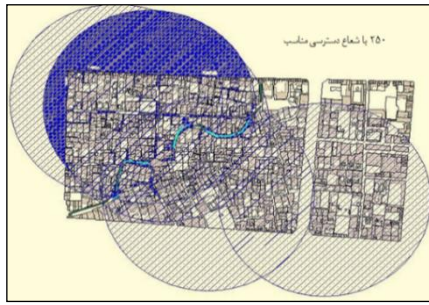

شکل شماره (۱۱): مقیاس عملکردی کاربری

طبق شکل ۱۳، شعاع دسترسی تجاری - خدماتی نشان‌دهنده‌ی خدمات‌رسانی به بیشتر محله است و در شکل ۱۴ نیز شعاع دسترسی آموزشی مناسب است.

شکل شماره (۱۴): شعاع دسترسی آموزشی

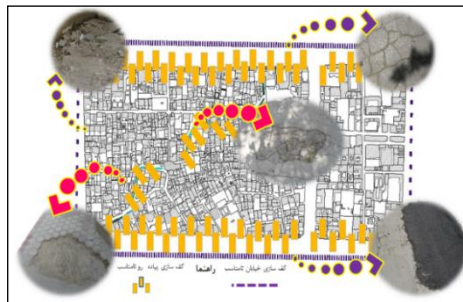
شکل شماره (۱۳): شعاع دسترسی تجاری- خدماتی

نظام استخوان بندی

نظام استخوان بندی در شکل ۱۵ گویای معابر اصلی، مادی، تقاطع و عناصر شاخص می باشد. در شکل ۱۶ نیز محوطه آرایشی و کفسازی نامناسب می باشد.

شکل شماره (۱۶): محوطه آرایشی

شکل شماره (۱۵): استخوان بندی فضایی

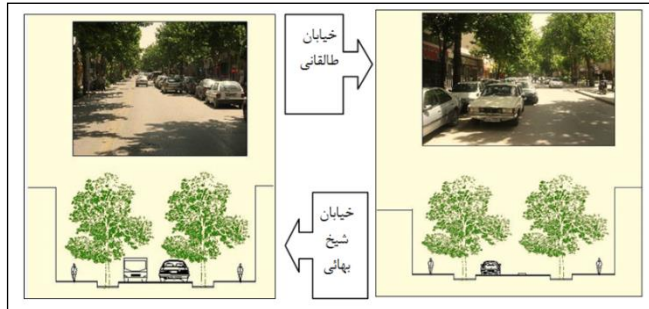

در شکل ۱۷ و ۱۸، مقطع عرضی معابر اصلی و تصویر معابر فرعی گویای محصوریت فضا و عدم خوانایی و کارایی می باشد.

شکل شماره (۱۸): محصوریت فضا

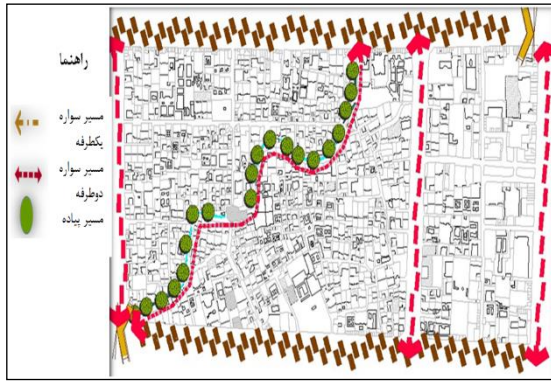
شکل شماره (۱۷): مقاطع عرضی

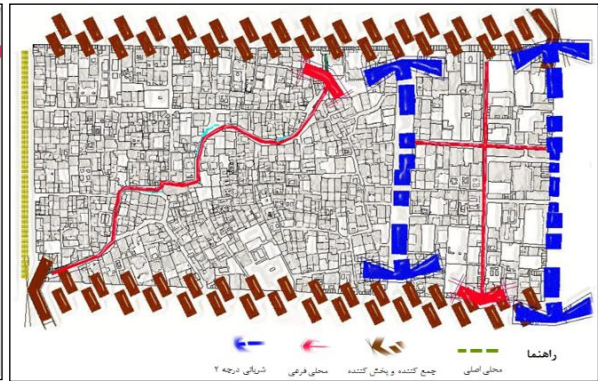
نظام حرکت و دسترسی

سلسله مراتب دسترسی در شکل ۱۹ مشخص شده است در واقع چهارباغ و شمس آبادی شریانی درجه ۲، شیخ بهائی و طالقانی نیز جمع کننده و پخش کننده با کاربری مقیاس ناحیه ای با نقش دسترسی می باشد و خلجا به عنوان محلی اصلی، دارای کاربری مقیاس محلی و نقش اجتماعی است. همچنین کازرونی و مادی فدن، محلی فرعی است که بیشتر نقش پیاده روی و اجتماعی دارد. در شکل ۲۰ نیز بیشترین مسیر پیاده و سواره نشان شده است.

شکل شماره (۲۰): دسترسی پیاده و سواره

شکل شماره (۱۹): سلسله مراتب معابر

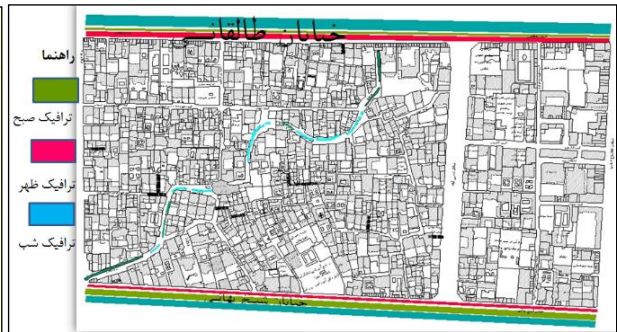

بررسی میدانی و مشاهده در دو ایستگاه شیخ بهائی و طالقانی در ساعات ۸ صبح، ۱۳ ظهر و ۷ شب انجام گرفته است. در شکل ۲۱ مشخص است که خیابان طالقانی و شیخ بهایی به دلیل این که از خیابان‌های اصلی به شمار می‌روند دارای ترافیک شدیدی می‌باشند. در هر دو خیابان بار ترافیک شب بیش از ترافیک صبح و ظهر می‌باشد. در شکل ۲۲ زیرساخت و تأسیسات در محله تقریباً مناسب می‌باشد ولی از نظر کیفیت قدیمی می‌باشد.

شکل شماره (۲۲): زیرساخت

شکل شماره (۲۱): ترافیک

نظام منظر شهری

منظر عینی شهر در شکل ۲۳ به صورت دیدهای متوالی از مسیر مادی روی نقشه مشخص گردیده است و عناصر شاخص در شکل ۲۴ مکان و تصویر آن‌ها را نمایش می‌دهد.

شکل شماره (۲۴): عناصر شاخص عینی

شکل شماره (۲۳): دیدهای متوالی

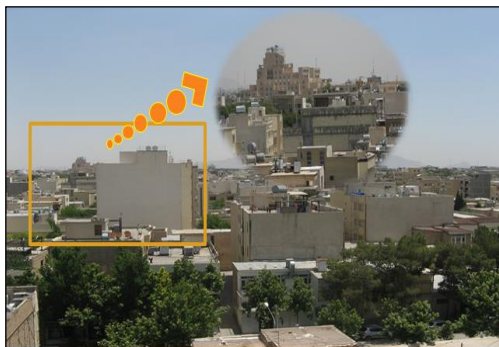

با توجه به شکل ۲۵ وضعیت تعداد میلمان شهری در محدوده مناسب می‌باشد لذا قدیمی و فاقد کیفیت می‌باشد.
 شکل شماره (۲۵): وضعیت میلمان

مناظر طبیعی و مصنوعی و مصنوعی در شکل ۲۶ و ۲۷، دید محلی و کانون‌های دید را نمایش می‌دهد.

شکل شماره (۲۷): دید محلی

شکل شماره (۲۶): مناظر طبیعی و مصنوعی

همانطور که در شکل ۲۸ مشخص است خط آسمان در محله تقریباً مناسب است. بازشوها نیز در جداره فضای شهری نشان دهنده پراکندگی و عدم تناسب در شکل ۲۹ می‌باشد.

شکل شماره (۲۹): جداره‌ها

شماره (۲۸): خط آسمان

تحلیل به روش SWOT

در این بخش نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدید محدوده استخراج شده از اسناد و طرح‌های فرادست و مشاهدات میدانی بر اساس مؤلفه‌های طراحی شهری در جدول ۱ ارائه گردیده است.

جدول شماره (۱): SWOT بر مبنای مؤلفه‌های طراحی شهری

مؤلفه	قوت	ضعف	فرصت	تهدید
عملکردی	<ul style="list-style-type: none"> - تنوع کاربری‌ها در محله - وجود پلاک‌های واجد ارزش نگهداری - وجود تراکم کم به خاطر حفظ هویت محله - جهت‌گیری شمالی-جنوبی پلاک‌ها و نورگیری مناسب - دسترسی مناسب به دیگر نقاط - دسترسی آسان مردم به مراکز تجاری و آموزشی - رعایت سلسله‌مراتب در دسترسی‌ها - وجود تأسیسات برق، آب، گاز در همگی سطح محله 	<ul style="list-style-type: none"> - کمبود فضاهای تفریحی - عدم وجود اراضی آزاد - کمبود پارکینگ در مناطق پرتردد چهارباغ، طالقانی و شمس‌آبادی - عدم رسیدگی به خانه‌های قدیمی و تاریخی بافت - وجود خانه‌های مخروبه - تداخل حرکتی بین سواره و پیاده در بعضی از معابر - عرض کم سواره‌روها و پیاده‌روها در بعضی از معابر - عدم جداسازی استاندارد سواره‌رو از پیاده‌رو 	<ul style="list-style-type: none"> - امکان رونق بخشیدن به محله از طریق ساماندهی کاربری‌ها - امکان استفاده اراضی آزاد برای کاربری‌های ناسازگار - مرمت خانه‌های تاریخی - ایجاد کاربری‌های تفریحی و ورزشی و افزایش روحیه شادابی - استانداردسازی معابر و بهبود کیفیت عبور و مرور - عریض کردن خیابان‌ها و کوچه‌ها جهت خدمت‌رسانی بهتر - ایجاد طرح‌های روان‌سازی ترافیک - امکان پتانسیل ساخت‌وساز در بافت فرسوده و تشویقات 	<ul style="list-style-type: none"> - نابودی خانه‌های تاریخی به دلیل عدم رسیدگی - فشار ترافیک و تردد بیش از حد وسایل نقلیه در محله - احتمال خطر برای عابرین به دلیل تداخل حرکتی بین سواره و پیاده - بروز تصادفات در محله به دلیل کم‌عرض بودن معابر - افزایش مرگ‌ومیر و آتش‌سوزی به خاطر کم‌عرض بودن معابر و عدم خدمت‌رسانی
تجزیی - زیباشناختی	<ul style="list-style-type: none"> - مناسب بودن مبلمان شهری - وجود خط آسمان تقریباً متعادل - وجود تنوع در زیرساخت شهری در محله - نور رسانی مناسب 	<ul style="list-style-type: none"> - کفسازی نامناسب - پایین بودن کیفیت مبلمان شهری - عدم ساماندهی تابلوها و سایبان‌های مغازه‌های کنار خیابان‌ها - ناخوانایی و عدم نفوذپذیری در بعضی از مسیرها - پوشش نامناسب کف در بعضی از معابر 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء کیفیت مبلمان شهری - هویت‌سازی جداره‌ها و افزایش خوانایی و کارایی - ارتقاء جذابیت لبه‌های تجاری و مادی - افزایش نمادهای هویتی ورودی‌های محله برای خوانایی - ایجاد منابع نوری برای بهبود روشنایی فضای محله - سنگ‌فرش کردن معابر 	<ul style="list-style-type: none"> - بروز آشفتگی بصری شدید به دلیل عدم زیبایی تأسیسات و کفسازی - عدم توجه به پوشش کف و بروز خطرات احتمالی
زیست‌محیطی	<ul style="list-style-type: none"> - وجود مسیر مادی و فضای سبز اطرافش 	<ul style="list-style-type: none"> - کمبود فضای سبز در محله - سامان نداشتن مسیرهای دوچرخه و پیاده - آلودگی صوتی به دلیل وجود ترافیک وسایل نقلیه 	<ul style="list-style-type: none"> - افزایش سرانه‌ی فضای سبز و ایجاد روحیه نشاط در محله - امکان ایجاد شبکه تردد دوچرخه 	<ul style="list-style-type: none"> - افسردگی و عدم روحیه نشاط به دلیل کمبود فضای سبز و مکان‌های تفریحی - از دست رفتن روحیه پیاده‌روی به دلیل

کم‌عرض بودن پیاده‌روها و عدم امنیت	-امکان ایجاد محور پیاده برای محورهای درون محله‌ای	- وجود مشکلاتی نظیر سد معبر و تولید پسماند در شمس‌آبادی و طالقانی	
---------------------------------------	---	---	--

بیانیه چشم‌انداز

شیخ بهائی محله‌ای امن، سالم، موفق از نظر اقتصادی، جذاب و دوستدار محیط‌زیست با خدمات عالی خواهد بود. بهسازی استخوان‌بندی فضایی و عناصر تاریخی محله از طریق مداخلات طراحی شهری همچنین اعمال نظام مدیریت یکپارچه شهری، این ناحیه سرزنده و پرنشاط را به قطب جاذب گذران اوقات فراغت درون‌شهری و مقصد گردشگری فرهنگی بدل خواهد نمود. بهبود کیفیت زیست‌محیطی محله (توسعه فضاهای سبز و درختان)، زیرساخت‌های مناسب (سیستم حمل‌ونقل همگانی شامل اتوبوس، شبکه پیاده‌راه‌ها)، ورود کاربری‌های مکمل خدمات گردشگری-فرهنگی از ویژگی‌های این محله خواهد بود. همچنین دارای بافت مناسب، شبکه ارتباطی قوی با حفظ هویت و اصالت خواهد بود.

اهداف و راهبردها

با توجه به مؤلفه‌های طراحی شهری و سنجش وضعیت، اهداف، راهبرد و سیاست‌های اجرایی مربوطه در محله شیخ بهائی در جدول ۲ ارائه گردیده است.

جدول شماره (۲): اهداف و راهبردها

سیاست	راهبرد	اهداف
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد مراکز نوسازی و بهسازی بافت فرسوده و تاریخی محلات - مرمت بافت‌های فرسوده و بهره‌گرفتن از نوع معماری آن - توجه به هویت‌سازی کالبد جهت افزایش سرزندگی مردم - ایمن‌سازی و بهسازی معابر و پیاده‌روها - ایجاد و هوشمند سازی پارکینگ‌های عمومی و حاشیه‌ای - کنترل و کاهش آلاینده‌های ترافیکی درمیادین و تقاطع‌های ترافیکی مهم - عریض کردن معابر و رعایت یک‌طرفه بودن - استفاده از اماکن متروکه و مخروبه به‌منظور استفاده در خدمات شهری - ایجاد محدودیت‌های ترافیکی خصوصاً در محورهای تاریخی منطقه با محوریت حمل‌ونقل غیرموتوری و همگانی 	<ul style="list-style-type: none"> - حفاظت از بافت ارزشمند تاریخی - هویت‌سازی جداره‌ها و کالبد - ساماندهی معابر - آرام‌سازی ترافیک - ساماندهی شبکه حمل‌ونقل عمومی 	<p>ارتقاء کیفیت عملکردی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش نور رسانی و زیباسازی در حاشیه مادی - استفاده از مشارکت‌های بخش خصوصی در زیباسازی و بهبود سیما و منظر شهری - ایجاد و ساماندهی منظر، نماها، مبلمان و المان‌های شهری با توجه به ارزش‌های معماری ایرانی-اسلامی - ایجاد محافل عمومی برای آشنایی با فرهنگ یکدیگر - افزایش جذابیت بصری به‌وسیله هویت‌سازی جداره‌ها و افزایش خوانایی و کارایی - ایمن‌سازی و زیباسازی تأسیسات و تجهیزات فضاهای عمومی شهر - حذف مبلمان فرسوده در محله و جایگزینی نمونه‌های جدید 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقاء تعاملات اجتماعی تجربی - تقویت هویت اسلامی- ایرانی در منظر شهری - توسعه، ساماندهی و ارتقاء کیفیت تابلوهای راهنمایی و رانندگی و سایر تجهیزات ترافیکی - طراحی و اجرای پروژه‌های شاخص - زیباسازی در نقاط تاریخی و حاشیه مادی 	<p>ارتقاء کیفیت تجربی - زیباشناختی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - گسترش و تقویت فضای سبز اطراف مادی - ارتقاء کیفیت شبکه حمل‌ونقل عمومی - جلوگیری از عبور و مرور خودروهای دودزا - ایجاد مسیر دوچرخه برای کاهش آلودگی هوا - کاشت درختان سایه‌انداز مجاور پیاده‌روهای حاشیه مادی 	<ul style="list-style-type: none"> - کنترل و کاهش آلاینده‌های محیط‌زیست شهری - ساماندهی کیفی مادی‌ها - ارتقاء حمل‌ونقل همگانی، غیر موتوری و عابر پیاده 	<p>ارتقاء کیفیت زیست‌محیطی</p>

در شکل ۳۰ نیز سیاست‌های اجرایی به صورت گرافیکی بر روی نقشه جهت تصویرسازی و فهم بهتر ترسیم شده است. شکل شماره (۳۰): نمایش گرافیکی سیاست‌ها

نتیجه گیری

طراحی شهری تلاشی در راستای ارتقاء شرایط زندگی و بهبود بخشیدن زندگی ساکنان است و مؤلفه‌های طراحی شهری و لایه‌های فرم، مناسب‌ترین راه برای سنجش وضعیت محدوده می‌باشد. بر این اساس، در پژوهش حاضر کیفیت زندگی محله شیخ بهائی در ارتباط با فرم کالبدی (بلوک‌بندی، توده گذاری، ارتفاعات، مساحت قطعات، جهت گیری، کیفیت، قدمت، گونه‌بندی)، کاربری (کاربری، مقیاس عملکردی، شعاع دسترسی)، استخوان‌بندی (استخوان‌بندی فضایی، محوطه آرایشی، مقاطع عرضی، محصوریت)، حرکت و دسترسی (سلسله‌مراتب معابر، ترافیک، دسترسی پیاده و سواره‌رو، زیرساخت) و منظر شهری (دیدهای متوالی، عناصر شاخص، مبلمان، مناظر طبیعی و مصنوعی، دید محلی، خط آسمان، جداره‌ها) تحلیل شده است. رفع مسائل و مشکلات محدوده مورد مطالعه، نیازمند ملاحظات طراحی و برنامه‌ریزی هدفمند و متناسب با نیازهای ساکنان چون: حفاظت از بافت ارزشمند تاریخی، هویت‌سازی جداره‌ها و کالبد، ساماندهی معابر، آرام‌سازی ترافیک، ساماندهی شبکه حمل‌ونقل عمومی، ارتقاء تعاملات اجتماعی، تقویت هویت اسلامی- ایرانی در منظر شهری، توسعه، ساماندهی و ارتقاء کیفیت تابلوهای راهنمایی و رانندگی و سایر تجهیزات ترافیکی، طراحی و اجرای پروژه‌های شاخص زیباسازی در نقاط تاریخی و حاشیه مادی، کنترل و کاهش آلاینده‌های محیط‌زیست شهری، ساماندهی کیفی مادی‌ها و ارتقاء حمل‌ونقل همگانی، غیرموتوری و عابرپیاده می‌باشد.

منابع و مآخذ

- براتی، ناصر، کاکاوند، الهام (۱۳۹۲). ارزیابی تطبیقی کیفیت محیط سکونت شهری با تاکید بر تصویر ذهنی شهروندان، هنرهای زیبا، دوره ۱۸، شماره ۳، ۲۵-۳۲.
- بهزادفر، مصطفی، شکیبامنش، امیر (۱۳۸۷). جایگاه راهنماهای طراحی در فرآیند طراحی شهری و نقش آن‌ها در ارتقاء کیفیت فضاهای شهری، آرمانشهر، شماره ۱، ۱-۱۶.
- پاکزاد، جهان‌شاه (۱۳۸۴). راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران، وزارت مسکن و شهرسازی.
- طرح بازنگری تفصیلی اصفهان (۱۳۸۶). مهندسین مشاور آتک.
- عارفی، اعظم، سالاری سردری، فرضعلی، حیدری مقدم، مصطفی، سبحانی، نوبخت (۱۳۹۳). بررسی مؤلفه‌های کیفیت زندگی در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شهر لامرد)، پژوهش‌های منظر شهر، شماره ۲، ۵۳-۶۳.
- عباس زادگان، مصطفی، وحیدیان، ریحانه (۱۳۸۸). راهبرد طراحی فرایند محور و محصول محور کیفیت‌های محیط شهری، باغ نظر، شماره ۱۲، ۱۶-۳.
- کوان، رابرت، گلکار، کورش، حسینیون، سولماز (۱۳۸۵). اسناد هدایت طراحی شهری، انتشارات اسلیمی.
- گلکار، کورش (۱۳۷۹). مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری، صغه، شماره ۳۲، ۳۸-۶۵.
- گلکار، کورش (۱۳۸۴). سنجش مکان در طراحی شهری، صغه، شماره ۴۰، ۱-۲۳.
- گلکار، کورش (۱۳۸۵). مناسب‌سازی تکنیک تحلیلی سوات برای کاربرد در طراحی شهری، صغه، شماره ۴۱، ۱-۲۱.
- گلکار، کورش (۱۳۸۶). طراحی شهری در عمل؛ الگویی برای هدایت و کنترل چند سطحی در طراحی شهری، آبادی، شماره ۵۶، ۱-۲۰.
- Boyko, R. Cooper, C. Davey. (2005). Sustainability and the urban design process. Journal of Engineering Sustainability; 158: 119-125.
- Diasa, N. Curwellb, S. Bicharda, E. (2014). The Current approach of Urban Design and its Implications for Sustainable Urban Development. Journal of Procedia Economics and Finance; 18: 497 - 504.

Improving the quality of life in Sheikh Baha'i neighborhood based on urban design components

Zahra Sadat Fayaz³

(Master of Urban Planning, Isfahan University of Arts, Isfahan, Iran)

Shahrzad Pazhomand Najafabadi

(Master of Urban Planning, Isfahan University of Arts, Isfahan, Iran)

Abstract

The quality crisis in the current situation is one of the major challenges of our cities and one of the main concerns of decision makers, and users of urban environments. Given the importance of the issue of "quality" and the rapid increase of urbanization, if programs and physical interventions in cities as in the past without the necessary attention to urban design knowledge and without systematic consideration in various decision-making stages, no guarantee to achieve. There will be no desirable urban design quality environments. In fact, urban design can help improve the quality of life of city residents. The main purpose of this study is to improve the quality of life of the residents of Sheikh Baha'i neighborhood by considering the criteria and components of urban design. The research method is descriptive-analytical, using direct observation of space as well as field surveys using library documents. The research process includes reviewing the theoretical foundations, of extraction the required criteria and analyzing the study area based on studies and observations made using the SWOT method, which finally proposes the objectives and executive policies. The results of the research show that the components of urban design in the area have weaknesses and shortcomings that are presented with the aim of improving the quality of aesthetic and environmental function in order to achieve the ultimate goal improving the quality of life of residents.

Keywords: Urban Design, Urban Environment Quality, Sheikh Baha'i, SWOT Method

³ Correspondent author email: z.fayaz95@gmail.com